

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 373.5.091.64:821.161.2.09]:7"1950/1980'
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-1.1>

Н. В. Гоголь

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант відділу історії і філософії освіти
Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України

МИСТЕЦЬКИЙ КОНТЕКСТ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ І ХРЕСТОМАТІЙ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (1950–1980 рр.)

У статті зазначено, що одним із актуальних питань сучасної шкільної літературної освіти є укладання якісного підручника, за яким навчатиметься і виховуватиметься молоде покоління. Доведено, що в основу концептуальної парадигми шкільної літературної освіти в Україні покладено засадничі ідеї реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури. Наголошено на тому, що аналіз проблем створення підручника з української літератури дає змогу простежити його розвиток в історичному й теоретико-методичному аспектах. Зауважено, що продуктивне використання прогресивних методичних здобутків попередніх історичних періодів сприятиме збереженню кращих ідей та уникненню окремих недоліків під час створення сучасних підручників та посібників-хрестоматій із української літератури. Висвітлено особливості реалізації мистецького контексту у навчальних підручниках і хрестоматіях з української літератури, виданих протягом 1950–1980 років. Підкреслено, що мистецький контекст шкільної навчальної літератури означеного історичного періоду представлено різноаспектно: починаючи від вдалого розміщення зразків суміжних видів мистецтва з наявністю відповідних запитань і завдань до них та короткої інформаційної довідки мистецтвознавчого характеру – і до констатації цілковитої відсутності мистецького контексту в ілюстративному, аналітичному та теоретичному блоках навчальних книг. Зазначено, що переважна більшість підручників і хрестоматій з української літератури означеного історичного періоду не мала потужного мистецького контексту, що виявлялося в мінімальному забезпеченні книг ілюстративним матеріалом, відсутності відповідних запитань і завдань до запропонованого мистецьких творів, а також недостатньому використанні навчального матеріалу мистецтвознавчого спрямування. Розкрито принципи втілення мистецького контексту в дидактико-методичний аспект навчальних підручників і хрестоматій з української літератури як дієвого засобу реалізації культурологічного підходу до навчання української літератури.

Ключові слова: радянська доба (1950–1980 рр.), загальноосвітня школа, українська література, підручники і хрестоматії, мистецький контекст.

Постановка проблеми. Навчальна література початку XXI століття – це перш за все підручники нового типу, в основу яких покладено концепцію культуроорієнтованої літературної освіти, що підпорядкована розвиткові творчих здібностей учнів у світі української та світової культури. Підручники нового покоління відповідають чинній програмі, вимогам до навчальної літератури такого типу, спираються на самобутню дидактичну концепцію, вибудовуються відповідно до оновленого розуміння мети й сутності літературної освіти молодого покоління з урахуванням сучасного стану літературознавчої і методичної науки. Мистецький контекст підручників, розміщений до біографічних нарисів, літературно-критичних матеріалів, представлений у вигляді ілюстративного матеріалу, окремих рубрик, запитань і завдань, зацікавлює школярів вивченням літератури, пробуджує в них само-

стійну думку, спонукає до творчості, сприяє глибокому осягненню вивчуваного матеріалу.

Підручники з української літератури, видані від початку державної незалежності України й донині, позбавлені вульгарно-соціологічних схем, характерних для періоду радянської епохи, коли літературу розглядали як ідеологічно заангажований чинник та засіб ілюстрації до так званої класової боротьби в суспільстві. Унаслідок цього все розмаїття розвитку української літератури зводилося до боротьби соцреалізму з іншими літературними напрямками і течіями.

Водночас історія розвитку навчальної книги з української літератури є важливою і повчальною сторінкою не тільки для методики літератури, а й педагогіки, української науки і культури загалом. Конструктивно-критичний аналіз здобутків у галузі розроблення навчальної книги сьогодні є вкрай потрібним не лише для поглиблення знань про

минуле освіти, а й для прогнозування подальших шляхів розвитку сучасного підручника.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з означеної проблеми дає можливість простежити розвиток підручникотворення в історичному й теоретико-методичному аспектах. Так, теорію шкільного підручника, його роль у навчально-виховному процесі та дидактичні можливості розроблювали вчені Н. Бібік, Н. Буринська, М. Бурда, І. Гудзик, Н. Матяш, О. Савченко, О. Пометун, О. Хорошківська, Г. Шелехова та інші. Окремі аспекти розвитку шкільної навчальної літератури розглядалися в історико-педагогічних та методичних працях Л. Базиль, Л. Березівської, Н. Богданець-Білоskalенко, Н. Волошиної, О. Мазуркевича, В. Оліфіренка, О. Семенов, О. Слоньовської, Б. Степанишина, О. Сухомлинської, П. Хропка, В. Цимбалюка, Т. Яценко. Ученими різноаспектно висвітлено етапи підручникотворення з літератури та його теоретичні основи від доби Київської Русі й до початку ХХІ ст.

Так, українською вченою Т. Яценко розглянуто дидактико-методичний потенціал підручників з української літератури в історичному контексті освітніх ідей видатних діячів освіти і культури другої половини ХІХ–ХХ століть (О. Бандура, Т. Бугайко і Ф. Бугайко, Н. Волошина Б. Грінченко, О. Дорошкевич, В. Коряк, В. Неділько, Є. Пасічник, Б. Степанишин та ін.) Ученою обґрунтовано значущість прогресивних методичних здобутків провідних учених попередніх історичних періодів для розроблення сучасної стратегії конструювання, експертизи й упровадження навчальної літератури в галузі загальної середньої освіти [12].

Зарубіжною вченою Т. Беньковською розглянуто принципи втілення міжпредметної і міжмистецької взаємодії у системі літературного розвитку учнів у методиці викладання літератури періоду 1890–2000-х років [4]. Зарубіжною дослідницею В. Альбатировою в історико-бібліографічному аспекті здійснено аналіз стану розвитку методики літератури у 50-ті – 80-ті роки ХХ ст., представлено систематизовану книжково-журнальну методичну літературу, що виходила упродовж 60-х – 70-х рр. ХХ ст., та проаналізовано розвиток методичної думки у зазначений період [1].

Мета статті – на основі історико-методичного огляду вітчизняного процесу підручникотворення у шкільній літературній освіті представити мистецький контекст підручників і хрестоматій з української літератури, виданих протягом 50-х – 80-х років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. У 50-х – 80-х роках ХХ ст. посилювався державний інтерес до навчальної книги з літератури як до важливого фактора формування світогляду радянської людини. На переконання сучасної вченої

Т. Яценко, навчальний матеріал тогочасних підручників української літератури коментувався винятково з позицій марксистсько-ленінської ідеології, а твори радянських письменників розглядалися в контексті соціалістичного реалізму. Отже, у цей період шкільний підручник переважно розглядався як чинник ідеологічного виховання учнів-читачів, джерело інформації для вчителя, засіб для повторення і закріплення знань, здобутих учнями на уроці української літератури, а також як посібник для домашньої навчальної роботи [12, с. 277].

Підручники української літератури означеного історичного періоду містили, окрім викладу навчального матеріалу, широкий методичний апарат, який регламентував діяльність учителя та учнів. Варто наголосити, що ідея розгляду художнього тексту як тексту культури була покладена в основу змісту і структури навчальної книги з української літератури 50-х – 80-х років ХХ століття. Так, культурологічні основи змісту шкільної літературної освіти визначалися мистецьким контекстом шкільної навчальної літератури, а саме: вдалими розміщенням у підручниках та хрестоматіях з української літератури зразків суміжних видів мистецтва (ілюстративний блок), наявністю відповідних запитань і завдань до них (аналітичний блок), а також короткою мистецтвознавчою інформацією, спрямованою на розвиток культурної компетентності школярів (теоретичний блок).

Необхідно відзначити, що мистецький контекст навчальної літератури означеного історичного періоду з української літератури забезпечувався переважно зразками чорно-білих світлин предметів різних галузей мистецтва, а кольорові фото розміщувались на окремих сторінках підручників і хрестоматій. Культурологічне спрямування мали й представлені інформаційні матеріали довідкового характеру (теоретичний блок) із вкрай рідко запропонованими до них запитаннями і завданнями (аналітичний блок). Проте були й такі підручники, у яких їх автори передбачали мінімальне забезпечення (або навіть повну відсутність) мистецького контексту та використовували недостатньо запитань і завдань, спрямованих на розвиток культурної компетентності школярів.

Проаналізуємо окремі навчальні підручники та хрестоматії з української літератури 50-х – 80-х рр. ХХ ст. на предмет утілення у їх ілюстративному, аналітичному та теоретичному блоках мистецького контексту. Так, у хрестоматії з української літератури для 5-го класу семирічної та середньої школи (упорядник – Н. Жук, 1952 р.) [11] у розділі «Українські письменники про минуле нашої Батьківщини» під час вивчення творчості Т. Шевченка учні розглядали фото з малюнка І. Їжакевича «Шевченко-пастух» та з картини не вказаного автора «Зустріч Т. Шевченка із І. Сошенком». Вивчаючи творчість Марка Вовчка,

учні мали можливість милуватися ілюстраціями до оповідання «Козачка» з малюнка художника М. Глушенка та до повісті «Кармелюк» за малюнком художника Ю. Балановського. Вдало представлені в ілюстративному блоці хрестоматії мистецькі полотна художників, на жаль, не передбачали в аналітичному блоці хрестоматії належної роботи над ними.

Імпонує те, що в означеній хрестоматії для розгляду було запропоновано низку ілюстрацій до художніх творів письменників, а саме: кілька ілюстрацій без імен художників до оповідання Панаса Мирного «Морозенко», «По етапу» з картини художника В. Якобі до творів П. Грабовського, «Біля дверей школи» з картини художника М. Богданова-Бельського до твору А. Тесленка «Школяр». Також учні розглядали світлину Лесі Українки із братом Михайлом. До уривків із книги «Люди з чистою совістю» П. Вершигора було подано репродукції портрета С. Ковпака та репродукцію картини «Народні месники» художника С. Отроценка, уривок із оповідання Д. Ткача було ілюстровано репродукцією картини «Зміна» художника Б. Лодиженського. Проте і до поданого ілюстративного блоку хрестоматії не було передбачено ні запитань, ні завдань. Відтак робота над мистецьким контекстом на уроці мала актуалізувати діяльність самого вчителя, спонукати його самостійно продумувати завдання і запитання над запропонованими у хрестоматії ілюстративними матеріалами.

У підручнику «Літературна читанка для VII класу допоміжних шкіл» (автор – М. Грищенко, 1956 р.) [7] доречно подано низку фотокопій картин художників, а саме: «Декабристи на засланні» (з картини О. Моравова), «Перемога під Полтавою» (з картини О. Коцеби), «Хата батьків Т. Шевченка» (з малюнка Т. Шевченка), «Зустріч з Сошенком» (без назви автора), «Розгром поміщицької садиби» (з картини Г. Горелова), «Зоя» (з картини С. Григор'єва). Також на сторінках підручника вміщено низку ілюстрацій до художніх творів письменників, проте в переважній більшості без назв мистецьких полотен та персоналій художників. Варто відзначити, що лише до репродукції картини А. Куїнджі «Місячна ніч на Дніпрі» авторами підручника запропоновано завдання, а саме: «Дайте опис Дніпра вночі у тиху погоду, вживаючи слова і речення з оповідання» [7, с. 55].

У згаданому підручнику 1966 року видання [8] репродукції використаних у попередніх виданнях картин розширено низкою репродукцій інших картин знаних художників із завданнями та запитаннями до них. Так, наприклад, робота над репродукцією картини В. Васнецова «Богатирі» передбачала виконання учнями таких завдань: «Хто зображений на картині? Опишіть зовнішній вигляд богатирів. Коли відбувалось зображене

на картині? Опишіть місцевість навколо богатирів. Опишіть зброю богатирів. Напишіть оповідання за малюнком» тощо [8, с. 14]. Відповідна робота була передбачена і над іншими мистецькими полотнами (В. Перов «Трійка», В. Пузирков «Чорноморці», Г. Сател «У ремісничому училищі»), що регламентовано у низці запитань і завдань, наприклад: «Придивіться до картини і скажіть, що означають білі фонтани води, подані на лівому боці картини? Опишіть зовнішній вигляд і дії чорноморців. Який вираз обличчя у моряків? Чому? Що роблять учні біля станка? Опишіть кімнату, де знаходяться учні. В яку пору року відбувається зображене на картині? Напишіть оповідання за картиною» тощо [8]. Як бачимо, в аналітичному блоці підручника використано влучні запитання і завдання, проте вони не виходять за межі репродуктивної діяльності учнів і мають переважно ілюстративний характер. Водночас чимало ілюстрацій, репродукцій мистецьких полотен (М. Грищенко, П. Горгун, І. Єременко) до художніх творів письменників авторами підручника все ж залишено без належної уваги.

У підручнику української літератури для 10-го класу (1960 р.) [6] уміщено низку завдань, що передбачають ознайомлення старшокласників із театральним мистецтвом. Так, під час вивчення творчості О. Корнійчука учням запропоновано у вільний час подивитися на сцені «Оптимістичну трагедію» Вс. Вишневіського і порівняти театральну постановку із «Загибеллю ескадри» [6, с. 191]. Вивчення п'єси І. Кочерги «Свічине весілля» передбачало перегляд однойменної вистави, про що також зазначено авторами підручника [6, с. 302].

У підручниках української літератури для 8 класу (авторський колектив – О. Білецький, П. Волинський, І. Пільгук, 1968 р., 1975 р.) [5; 10] представлено досить різноманітний, на наш погляд, ілюстративний блок. Так, під час вивчення розділу «Література давньої Русі» учні розглядали устав XII ст., ілюстрацію «Літописець» з мініатюр Радзивілівського літопису XV ст. До розділу «Українські народні думи та історичні пісні» подано репродукцію картини Жемчуренка «Кобзар Остап Микитович Вересай», проте мистецтвознавчої інформації про художників авторами навчальної книги не надано. У розділі «Література XVI – XVII ст.» авторами підручників вдало розміщено фотокопію старовинного малюнка «Учні Києво-Могилянського колегіуму», а також зображення марки І. Федорова (з Львівського «Апостола» 1574 р.), проте роботи над поданими світлинами також не запропоновано.

В ілюстративному блоці підручника учні мали можливість помилуватися автографом Г. Сковороди. Мистецький контекст «Енеїди»

І. Котляревського було візуалізовано фотокопіями репродукцій картини «Еней був парубок моторний» (з малюнка В. Корнієнка) та «Дідона і троянці» (з малюнка П. Мартиновича). Вивчення творчості Т.Г. Шевченка у мистецькому контексті представлено фотокопією з картини Г.С. Меліхова «Молодий Шевченко у Карла Брюллова», «Автопортретом Т.Г. Шевченка», світлиною титульної сторінки 1-го видання «Кобзаря», ілюстрацією до поем «Гайдамаки», «Ярема», автографом Кобзаря до поеми «Сон». Досить розлогий ілюстративний блок означених підручників, на жаль, не передбачав відповідної роботи над різними видами мистецтва в аналітичному блоці.

У підручнику української літератури для 5-го класу (автори – О. Бандура, Є. Кучеренко, 1975 р.) у розділі «Усна народна творчість» розміщено низку ілюстрацій у чорно-білому зображенні до веснянок, історичних пісень, коломийок, українських народних пісень радянських часів, проте запитань і завдань не пропонувалось. Водночас пізнавальну інформацію культурологічного спрямування про розвиток музичного мистецтва у XVIII–XX ст., використання пісенного жанру у творчості українських письменників учні мали можливість почерпнути зі статті підручника «Значення народних пісень» [3, с. 33].

У наступних розділах згаданого підручника розміщено матеріали ілюстративного характеру, проте запитання і завдання до них трапляються вкрай рідко. Над окремими запропонованими для розгляду репродукціями картин авторами навчальної книги роботу все ж передбачено. Так, учні мали можливість розглянути репродукцію картини М. Глуценка «Відлига» та помилуватися природою під час весняної повені. Вдало продуманими, на наш погляд, є запитання за репродукцією, що привертають увагу учнів до майстерно використаної художником кольорової палітри мистецького полотна, спонукають поділитися почуттями від побаченого та власними враженнями й життєвими спостереженнями. Наведемо приклади таких запитань: «Яку місцевість зображує картина М. Глуценка «Відлига»? Якого кольору небо, хмаринки? Яке повітря? Розкажіть про дерева на задньому плані та берізки на середньому плані картини: стовбури, крони, тіні на снігу» тощо [3, с. 120–121]. Робота над картиною завершується завданням щодо написання твору-опису під назвою «Відлига» із використанням запропонованих засобів художньої виразності та синтаксичних конструкцій.

Доречним, на наш погляд, є ознайомлення учнів із короткими біографічними відомостями та творчими здобутками художника М.П. Глуценка [3, с. 121]. Подібна робота на уроці української літератури передбачена і над репродукцією картини М. Обриньби «Перший подвиг». Традиційно

у підручнику подано коротку біографічну довідку про митця, а також запитання і завдання щодо роботи над репродукцією картини званого художника [3, с. 207–207]. Вважаємо, що така мистецтвознавча інформація сприяла розширенню знань школярів про суміжні образотворчості, забезпечувала вивчення художніх творів у широкому культурному й мистецькому контекстах.

Мистецький контекст підручника української літератури для 6 класу (автори – О. Бандура, Є. Кучеренко, 1989 р.) фахово представлено ілюстративним матеріалом, довідковою інформацією до поданих мистецьких полотен та запитаннями і завданнями до текстуального вивчення літературних творів у єдності із суміжними видами мистецтва. Так, на вдалий діалог між творами літературного і музичного мистецтва орієнтують такі запитання і завдання підручника, як-от: «Композитор К. Данькевич написав музику до вірша П. Тичини «На майдані». Прослухайте грамзапис цієї пісні й поясніть, наскільки мелодія відповідає змісту й настрою тексту», «Прослухайте музичний твір Г. Майбороди «Гаї шумлять...». Виділіть у ньому звуки, відтворені у вірші» тощо [2, с. 165, 167]. Такі завдання, на наш погляд, сприяли формуванню в учнів умінь проводити мистецькі паралелі, зіставляти специфіку розкриття образів у різних видах мистецтва, розвивали у школярів музичний слух, естетично виховували.

Імпонує і вдале розміщення на окремих сторінках підручника зразків образотворчого мистецтва, а також коротка інформативна довідка мистецтвознавчого характеру про видатного художника (біографічні відомості про митця, розвиток його творчості, короткий аналіз репродукцій картин), що безумовно сприяло розширенню знань учнів про розвиток мистецтва живопису у різні історичні періоди. Варто наголосити, що текстуальне вивчення художніх творів було безпосередньо пов'язано із роботою над суміжними видами мистецтва, що відображалось у запитаннях і завданнях підручника. Наведемо кілька влучних прикладів: «Розгляньте картину М. Деревуса «Народження пісні». Опишіть місцевість, зображену художником. Уявіть, які звуки можуть лунати в степу над річкою, які запахи – відчуватися. Визначте положення постаті пісняря й коня відносно лінії горизонту. Чому вони так намальовані? Зверніть увагу на поставу й обличчя пісняря, на вираз очей, на положення кобзи в його руках. Які почуття він переживає? Що думає? Про що співатиме?», «Розгляньте репродукцію картини В.А. Тропініна «Молодий український селянин. Кармалюк». Опишіть усно його зовнішність», «Розгляньте картину Г.С. Головова «На санчатах». За яких часів і де відбувається зображена художником подія? З чого це видно? Опишіть зовнішній вигляд хлоп-

чиків. Розкажіть про настрої та почуття героїв картини», «Розгляньте картину О.С. Пащенко «Київ. Вулиця Свердлова». Які почуття і роздуми вона у вас викликає? Поясніть, до якого епізоду оповідання «Серед руїн» близька за змістом картина Пащенко» тощо [2, с. 10, с. 96, с. 140, с. 218]. Варто відзначити, що запропоновані запитання і завдання за репродукціями мистецьких полотен орієнтували учнів на осягнення творення образів у різних образотворчостях, встановлення мистецької взаємодії, спонукали до вираження власних почуттів від сприйнятого.

Імпонує те, що робота над окремими репродукціями мистецьких полотен художників була представлена у вигляді окремих рубрик, наприклад: «Завдання за картиною М. П. Глуценка «Відлига», «Завдання за картиною М.І. Обриньби «Перший подвиг» тощо [2, с. 142, с. 219]. Подані рубрики містили досить розлогі завдання за творами живопису й орієнтували учнів на вдумливий та уважний аналіз твору образотворчого мистецтва, усвідомлення авторського задуму та висловлення власного ставлення від сприйнятого. Вважаємо, що використання таких мистецтвознавчих рубрик привертає увагу учнів-читачів до вивчення літературного твору, привчає замислюватися над мистецькими контекстами, осягати літературний твір на основі широкого кола історико-культурних явищ.

Подібна робота передбачена і над запропонованими у підручнику ілюстраціями до художніх творів, а також під час засвоєння учнями теоретико-літературних понять. Так, на діалог мистецтва орієнтують такі запитання і завдання підручника: «Поясніть, що виражає поза, положення рук, вираз обличчя Тарасика на третій ілюстрації до повісті «Дитинство Шевченка». Як про це сказано в творі? Зіставте ілюстрацію з текстом», «Як і алегорія, уособлення використовуються в живопису та графіці. Визначте, які з уміщених тут малюнків створені засобом алегорії, а які – уособленням. На основі жестів і міміки персонажів поясніть, які почуття вони переживають», «Розгляньте ілюстрації до твору «Чайка». Який епізод відтворив художник?» тощо [2, с. 63, с. 128, с. 156]. Означені запитання і завдання спрямовані на формування в учнів умінь проводити мистецькі паралелі, оцінювати майстерність митців суміжних галузей мистецтва, висловлювати власне ставлення й давати оцінку сприйнятому.

В аналітичному блоці означеного підручника вдало дотримано принцип міжпредметної і міжмистецької взаємодії. Автори навчальної книги за допомогою відповідних запитань і завдань активізують знання учнів, отримані ними на інших уроках гуманітарного циклу (літератури, музики, образотворчого мистецтва), наприклад: «Ви знаєте, що в творах живопису й графіки основним спо-

собом зображення є опис. Пригадайте, які є види опису в образотворчому мистецтві. З якою метою використовують художники кожний з цих видів? Наведіть приклади», «Які ви знаєте літературні або живописні твори про громадянську війну? Хто з героїв цих творів справили на вас найбільше враження? Чим саме?» [2, с. 160, с. 166]. Варто відзначити, що вдало сформовані авторами підручника запитання і завдання сприяли розвитку в учнів умінь проводити мистецькі паралелі, порівнювати літературну творчість з іншими суміжними галузями мистецтва.

У підручнику української літератури для 7-го класу (автор М. Лакіза, 1987 р.) уміщено кілька репродукцій картин відомих художників. Так, під час вивчення повісті Панаса Мирного «Лихі люди» учні працювали над картиною І. Репіна «Арешт пропагандиста». Семикласникам було запропоновано відповісти на низку запитань, спрямованих на усвідомлення ними спільних тем та образів у суміжних видах мистецтва, наприклад: «Уважно розгляньте картину І.Ю. Репіна «Арешт пропагандиста». Події яких років відтворив тут художник? Що вам відомо про них з історії, художньої літератури, кінофільмів? Зверніть увагу на композицію картини. Що можна сказати про дійових осіб, про їх класову приналежність...? Знайдіть у повісті Панаса Мирного «Лихі люди» рядки, які б могли послужити підтекстовкою до картини. Що спільного в повісті і картині?» [9, с. 69]. Імпонує те, що запропоновані запитання і завдання не передбачали однозначних відповідей, а спонукали учнів до висловлення власних думок щодо інтерпретації літературних сюжетів та образів у різних галузях мистецтва.

Подібні запитання і завдання передбачені й до текстуального опрацювання оповідань І. Микитенка «Брати» та А. Тесленка «У схимника». Також учні мали можливість розглянути репродукції картини М. Бельського «Металурги Донбасу» та В. Перова «Чаювання в Митищах», пригадати картини інших художників на спільну тематику, визначити ідейну єдність суміжних видів мистецтва. Доречно, на наш погляд, на сторінках підручника уміщено коротку інформаційну довідку про відомих художників та їх мистецькі роботи [9, с. 194, с. 238], що сприяло розширенню мистецтвознавчих знань учнів, формуванню в них культурної компетентності.

Висновки і пропозиції. Отже, на різних етапах модернізації літературної освіти в Україні принципи добору дидактичного матеріалу для навчальної книги змінювались і вдосконалювались. Авторами підручників і хрестоматій з української літератури, виданих у 50-х – 80-х роках ХХ ст., поступово усвідомлювалася значущість культурологічного компонента у теоретичному, аналітичному та ілюстративному блоках навчаль-

них книг. Так, до змісту теоретичного й аналітичного блоків підручників їхніми авторами різноаспектно були введені навчальні й ілюстративні матеріали мистецтвознавчого спрямування, що спонукали учнів замислюватися над відтворенням авторських концепцій світу й особистості у різних галузях мистецтва. Проте переважна більшість підручників і хрестоматій залишалася без потужного мистецького контексту, що виявлялося в мінімальному забезпеченні навчальної літератури ілюстративним матеріалом й відсутності відповідних запитань і завдань до запропонованих мистецьких творів, а також недостатньому використанні навчального матеріалу мистецтвознавчого характеру. Водночас вивчення та критичне осмислення ідей реалізації культурологічного підходу засобами шкільного підручника з літератури в історії вітчизняного підручникотворення дає підстави для висновків щодо усунення означених недоліків й розкриття перспектив для створення сучасного навчально-методичного забезпечення з української літератури із функціональним та дієвим мистецьким контекстом.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі шкільних підручників і хрестоматій із української літератури на предмет утілення рекомендаційної програмової рубрики «Мистецький контекст» у теоретичному, аналітичному та ілюстративному блоках навчальних книг, виданих різними авторами протягом 1991–2016 років.

Список використаної літератури:

1. Альбатырова В.Н. Развитие методики преподавания литературы в 1950–1970-е годы: историко-библиографический аспект : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02; Санкт-Петербург, 1991. 254 с.
2. Бандура О.М., Кучеренко Є.М. Українська література : підруч. для 6 кл. 18-те вид., перероб. і доп. Київ : Рад. шк., 1989. 255 с.
3. Бандура О.М., Кучеренко Є.М. Українська література. 5 клас. Київ : Рад. шк., 6-те вид. 1975. 256 с.
4. Беньковская Т.Е., Майдангалиева Ж.А. Формирование системы литературного развития школьников в методике преподавания литературы (1840–2000-е гг.) : монография. Москва : Изд. дом Академии Естествознания, 2016. 218 с.
5. Білецький О.І, Волинський П.К., Пільгук І.І. Українська література : підруч. для 8 кл. серед. шк. / за заг. ред. О.І. Білецького. 28-ме вид. Київ : Рад. шк., 1975. 283 с.
6. Бугайко Т.Ф., Бугайко Ф.Ф., Мисник Г.Д. Українська радянська література : підруч. для 10 кл. серед. шк. Київ : Рад. шк., 1960. 334 с.
7. Грищенко М.М. Літературна читанка : для 7 кл. допоміж. шкіл. Київ : Рад. шк., 1956. 187 с.
8. Грищенко М.М. Літературна читанка : для 7 кл. допоміж. шкіл. 4-те вид. Київ : Рад. шк., 1966. 167 с.
9. Лакиза М.П. Українська література : підруч. для 7 кл. / М.П. Лакиза, М.І. Машура, П. І. Фединець. 10-те вид. Київ : Рад. шк., 1987. 367 с.
10. Українська література : підруч. для 8 кл. серед. шк. / за заг. ред. О.І. Білецького. 21-ше вид. Київ : Рад. шк., 1968. 283 с.
11. Хрестоматія з української літератури для 5-го класу семирічної та середньої школи / упоряд. Н.Й. Жук. Київ : Рад. шк., 1952. 250 с.
12. Яценко Т.О. Шкільний підручник української літератури: історіографічний аналіз. *Проблеми сучасного підручника*. 2017. Вип. 18. С. 274–281.

Hohol N. Artistic context of school textbooks and anthologies on Ukrainian literature (1950–1980)

The author states that one of the up-to-date issues of current school literary education is the creation and compilation of a high-quality textbook that will teach and educate the younger generation. It is shown that the conceptual paradigm of school literary education in Ukraine is based on the fundamental ideas of the culturological approach in the teaching of Ukrainian literature. This paper investigates the development of Ukrainian literature textbook in historical and methodological aspects by examining the issues of creating a textbook on Ukrainian literature. The author argues that the active use of effective methodological achievements of the previous historical period will help to keep the best ideas and prevent certain disadvantages in the creation of modern textbooks and anthologies on Ukrainian literature. The characteristic features of the artistic context introduction in Ukrainian literature textbooks and anthologies published in the 50s and 80s are highlighted. Accordingly, the artistic context of schoolbooks of this historical period is represented in various aspects: from the successful arrangement of samples of related arts, the existing of questions and tasks to them and a short article or a summary about art, to the lack of artistic context in the illustrative, analytical and theoretical blocks of textbooks. The author has established the fact that a large number of textbooks and anthologies on Ukrainian literature of this historical period did not have a broad artistic context, as evidenced by a minimum of illustrative material in schoolbooks, lack of questions and tasks to works of art, and insufficient usage of art materials. The principles of introducing the artistic context in the didactic-methodical aspect of textbooks and anthologies on Ukrainian literature as an effective means of the culturological approach implementation in teaching Ukrainian literature are revealed.

Key words: Soviet era (1950–1980), secondary school, Ukrainian literature, textbooks and anthologies, artistic context.